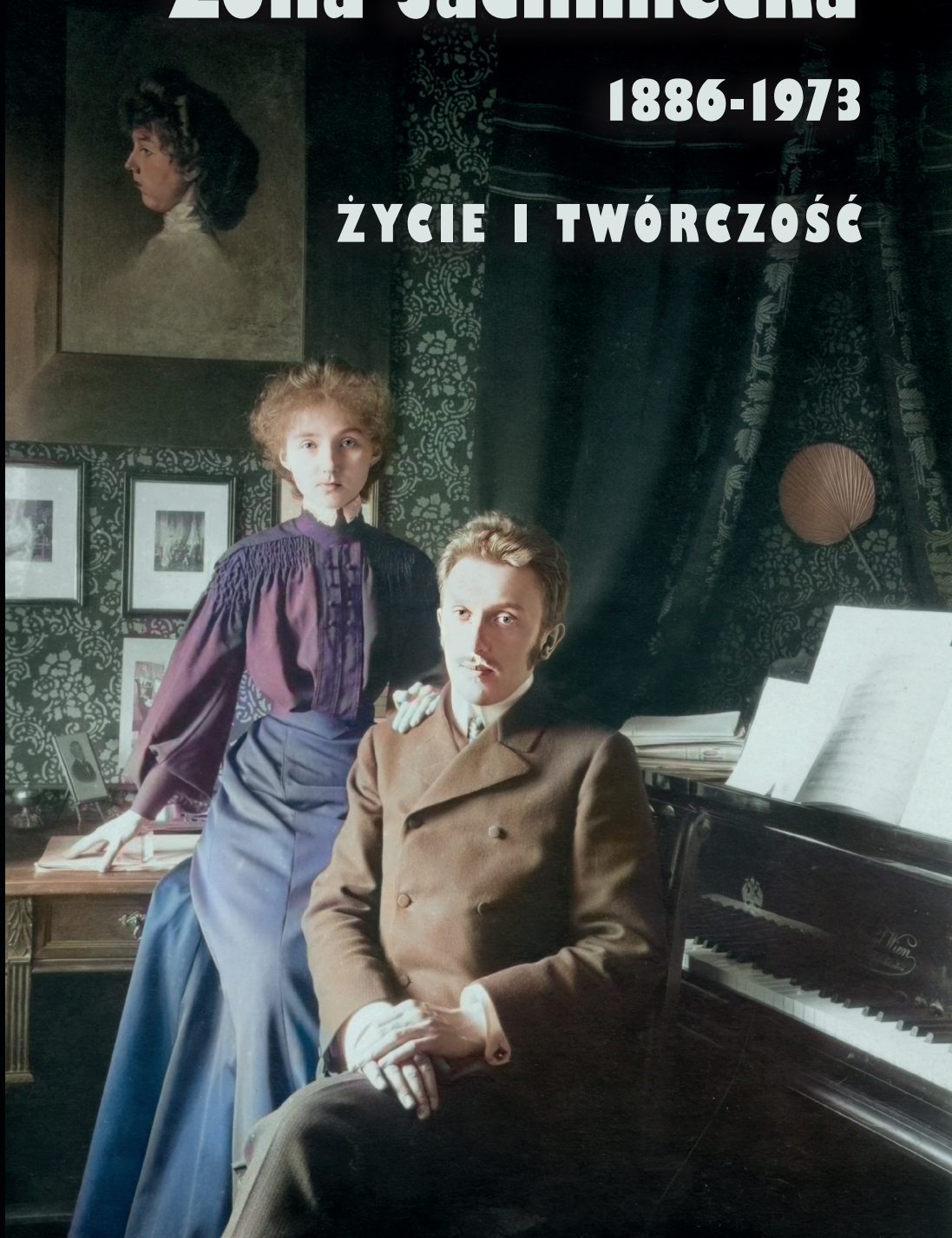

Maria Porębska

Zofia Jachimecka

1886-1973

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 45

ZOFIA JACHIMECKA

(1886-1973)

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 45

MARIA PORĘBSKA

ZOFIA JACHIMECKA
(1886-1973)

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ

Kraków 2022

© Copyright by Maria Porębska and Uniwersytet Jagielloński,
Biblioteka Jagiellońska
Kraków 2022

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Elżbieta Knapiek, Lucyna Nowak,
Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk, Remigiusz Sapa

Recenzenci
prof. dr hab. Leszek Polony
prof. dr hab. Włodzimierz Bonusiak

Redakcja
Justyna Zdziennicka

Projekt okładki
Mateusz Jaszczuk

Opublikowano z Funduszu Anny Łysiak i Lidii Procyk

ISBN 978-83-67127-30-1 (druk)
ISBN 978-83-67127-29-5 (online)
ISSN 1425-851X

ISBN 978-83-8138-264-9 (druk)

<https://doi.org/10.26106/fvj-4r18>

UNIwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA sp. z o.o.
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1. Kraków autonomiczny	15
1.1. Warunki życia w mieście i ich wpływ na sytuację rodziny Zofii Jachimeckiej.....	17
1.1.1. Sytuacja polityczna	18
1.1.2. Przestrzeń miejska	20
1.1.3. Gospodarka komunalna.....	23
1.1.4. Szkolnictwo.....	25
1.1.5. Struktura demograficzna	26
1.2. Kraków kulturalny.....	33
1.2.1. Uniwersytet.....	33
1.2.2. Prasa.....	36
1.2.3. Instytucje muzyczne	39
1.2.4. Szkoła Sztuk Pięknych.....	43
1.2.5. Teatr Miejski	44
1.3. Młoda Polska.....	47
1.3.1. Wyspiański i Przybyszewski	50
1.3.2. Zielony Balonik i jego twórcy.....	53
Rozdział 2. Dzieciństwo i młodość	61
2.1. Dom i rodzina	61
2.1.1. Edukacja i kształtowanie indywidualności twórczej	72
2.1.2. Osobowość Zofii	86
2.1.3. Życie towarzyskie	93
2.2. Zdzisław	103
2.2.1. Dom	104
2.2.2. Miłość	108
2.3. Wiedeń.....	130
2.3.1. Arystokracja i elity polityczne.....	131
2.3.2. Sytuacja materialna.....	134
2.3.3. Doktorat	135
2.3.4. Wiedeń muzyczny.....	136
2.3.5. Twórczość	140
Rozdział 3. Pierwsze lata małżeństwa, czasy międzywojenne	143
3.1. Pierwsze lata wspólnego życia, kariera Zdzisława	143
3.2. Salon i jego bywalcy	150

3.2.1 Ludzie teatru i plastycy.....	156
3.2.2. Literaci i muzycy	175
3.2.3. Ludzie nauki	183
Rozdział 4. Teatr.....	189
4.1. Życie teatralne w Polsce i we Włoszech.....	190
4.1.1 Teatry na ziemiach polskich	190
4.1.2. Teatr krakowski w okresie dwudziestolecia międzywojennego.....	196
4.2. Teatr i dramat włoski	214
4.2.1. Specyfika życia teatralnego	214
4.2.2. Dramat.....	217
4.2.3. Luigi Pirandello.....	219
Rozdział 5. Przekłady dla teatru	229
5.1. Pierwsze próby.....	229
5.2. Przekłady dla teatru	234
5.3. Ambasadorka teatru włoskiego w Polsce	255
5.4. Lata trzydzieste	265
5.5. Wpływ dorobku przekładowego Zofii Jachimeckiej na międzywojenny teatr	274
5.6. Znaczenie dorobku Zofii Jachimeckiej.....	276
Rozdział 6. Lata wojny	281
6.1. W przededniu katastrofy	281
6.2. <i>Sonderaktion Krakau</i> . Wojenna codzienność	284
6.3. Teatry okupacyjne	290
Rozdział 7. Czasy powojenne.....	297
7.1. Sytuacja społeczno-polityczna.....	298
7.2. Powojenne losy Zdzisława. Socrealizm	301
7.3. Kultura – polityka wydawnicza. Goldoni i Pirandello	307
7.4. Życie teatralne.....	321
7.5. Życie towarzyskie.....	336
7.6. Ostatnie lata.....	339
Rozdział 8. Epilog.....	347
Podsumowanie.....	355
Aneks.....	359
Bibliografia	363
Streszczenie	369
Summary	371
Indeks osobowy	373

Wprowadzenie

W opracowaniu biografii podstawowe znaczenie ma rodzaj osobowości opisywanej postaci. Indywidualność bohatera rzutuje bowiem zarówno na dobór metodologii badań, jak i sposób przedstawienia zebranych materiałów. Nie umniejszając istotnego wpływu okoliczności obiektywnych, choćby takich jak obfitość i dostępność źródeł, specyfika epoki i środowiska życia, inne zadania wyznacza praca nad biografią bohatera burzliwych wydarzeń historycznych, a inne utalentowanego artysty o skomplikowanej psychice. Również proces przywracania pamięci losów ekstrawertycznych „królów życia” nie przypomina rekonstrukcji dziejów neurotycznych, pełnych kompleksów ofiar własnej nieśmiałości. Jedno łączy biografie: wszyscy ich bohaterowie mają w sobie coś – cechy, dokonania – co usprawiedliwia zainteresowanie nimi potomnych.

Większość opisywanych przez biografów postaci daje takich powodów wiele. Karty książek historycznych zaludniają indywidualności wielkie, wybitne, a ich dokonania i dzieje życia bywają barwne niczym kreacje wyobraźni najoryginalniejszych autorów literackiej fikcji. Nietrudno też badaczom uzasadnić podejmowanie studiów nad życiem i dziełem Józefa Piłsudskiego czy Karola Szymanowskiego. Jednak dążąc do odtworzenia możliwie pełnego obrazu epoki, nie można w badaniach ograniczać się do postaci i tematów pierwszoplanowych. Dla dokonania rekonstrukcji realiów epoki niezbędne okazuje się zdobycie wiedzy na temat losów bohaterów, którzy choć nie zmieniali biegu dziejów ani nie tworzyli arcydzieł nadających naszej tożsamości kulturowej cechy konstytutywne, w ich indywidualności i okolicznościach życia było coś, czego znajomość wzbogaca wiedzę o naszym dziedzictwie, i to istotnie wzbogaca. Dzieje się tak, ponieważ kluczowe dla historii i dziejów kultury wydarzenia zawsze mają kontekst oraz tło: środowisko, uwarunkowania społeczne, religijne, gospodarcze. Bywa, że genezą lub katalizatorem owych wydarzeń są fakty, osoby, których rola w późniejszym „głównym” nurcie jest mało istotna, a one same zapomniane. Szczególnie widoczne jest to w historii kultury. Periodyzacje, wybór najważniejszych dla danej epoki zjawisk, wymagają bardzo arbitralnych decyzji. Przesłanki do ich podjęcia czasem mają charakter statystyczny – jak w przypadku uzyskania przez daną technikę artystyczną lub gatunek wielkiej popularności wśród twórców, czasem rozwojowy – kiedy w pojawiającym się w danym momencie gatunku ma swój początek cała ich „rodzina”. Rzadziej rolę rozwojowego „koła zamachowego” pełni jednostkowe, przełomowe odkrycie: jak wielogłosowość w muzyce czy zastosowanie rewolucyjnych technik malarskich przez impresjonistów. Co więcej, znaczenie dziejowych punktów zwrotnych definiowane jest zazwyczaj względem tła – niezliczonej liczby wydarzeń oraz jednostkowych dokonań licznych artystów

drugiego i trzeciego szeregu, a nawet tych zupełnie przeciętnych. Nie sposób utrzymywać jednak, że bez ich udziału proces rozwoju byłby taki sam, a nawet, że byłby w ogóle możliwy.

Dzieje życia wybitnych artystów wprawdzie nie mają pierwszorzędного znaczenia dla naszej wiedzy na temat historii kultury, lecz odtwarzany wysiłkiem biografów kontekst, środowisko społeczne twórcy, tło historyczne z pewnością pomaga zrozumieć dzieło, tłumaczy postawy estetyczne, a także życiowe wybory bohatera. W przypadku postaci zapomnianych, przywraca ich osoby i dzieło zbiorowej pamięci.

Z perspektywy historii kultury polskiej Kraków doby autonomii był miejscem o ogromnym znaczeniu. Na przełomie XIX i XX wieku zaszły w nim wydarzenia naznaczające sztukę polską na kilka następnych dziesięcioleci. Szkoła Sztuk Pięknych, miejski teatr, a nade wszystko środowisko związanych z tym miastem utalentowanych twórców, stanowiło rodzaj artystycznej „kompanii kadrowej”, której najbardziej prężni przedstawiciele zasilili szeregi instytucji kultury całej Polski. Mimo tak doniosłej roli młodopolski artystyczny Kraków cieszył się dotąd znacznie mniejszym zainteresowaniem badaczy, niż można by się tego spodziewać. Dotychczasowe opracowania koncentrują się na twórcach pierwszoplanowych dla kultury narodowej – Stanisławie Wyspiańskim, Janie Matejce – liczna rzesza artystów drugiego szeregu, których wpływ na oblicze dwudziestowiecznej sztuki polskiej był również ważny, nie miała szczęścia stać się obiektem bardziej szczegółowych studiów. Z perspektywy historii miasta, przede wszystkim prób opisanego jego specyfiki kulturowej, ważna jest nie tylko aktywność twórcza geniuszów, ale również praca artystów mniej sławnych, wspólnie tworzących klimat epoki.

Jedną z takich postaci była Zofia Jachimecka. Za życia znał ją każdy krakowianin – była żywą legendą. Opowieści o urokach, jak i dziwactwach Zofii Jachimeckiej, wzbogacały lokalny koloryt. W środowisku artystycznym nie było osoby, która by się z nią nie zetknęła, a rzadkością były postacie, dla których znajomość z Zofią Jachimecką nie miała znaczenia. Jej wpływ na życie kulturalne miasta, szczególnie za pośrednictwem salonu artystycznego przezeń prowadzonego, był niekwestionowany. Intelktualistka, chętnie pełniąca rolę muzy, intrygująca kobieta obdarzona w równej mierze walorami zewnętrznymi, jak i duchowymi, stanowiła element pejzażu, bez którego trudno sobie wyobrazić Kraków artystyczny dwudziestolecia międzywojennego, a w pewnym stopniu nawet i ten powojenny. Jednak z czasem siła oddziaływania legendy gasła. Już kilkadziesiąt lat po śmierci Zofia Jachimecka została niemal całkowicie zapomniana. Próba odtworzenia podstawowych faktów z jej życia oraz przywrócenia pamięci jej tytanicznej pracy translatorskiej jest ze strony potomnych wypełnieniem pewnego rodzaju zobowiązania. Pielęgnowując pamięć o postaciach, których działalność miała wpływ na kształtowanie naszej kulturowej tożsamości, poszerzamy też wiedzę o nas samych.

Zofia Jachimecka nie tylko odgrywała znaczącą rolę w środowisku krakowskiej bohemy artystycznej, ale była również interesującą indywidualnością twórczą – kobietą, której ideały, styl życia, choć w pewnym stopniu dla jej czasów typowe, zaskakiwały oryginalnością. Pełna sprzeczności osobowość, wręcz dwoistość natury, stanowiła nie mniej ciekawy przedmiot studiów – o podjęciu tematu zatem, obok powodów natury *stricte* naukowej, zadecydowało również zainteresowanie o charakterze bardziej osobistym.

Kolejną ważną okolicznością, przemawiającą za takim wyborem, był stan źródeł. Zofia Jachimecka pod koniec życia na mocy zapisu testamentowego przekazała całość zgromadzonej w swoim mieszkaniu spuścizny Polskiemu Wydawnictwu Muzycznemu¹. Zbiór ten był unikalny – obok typowych archiwaliów zawierał bowiem przedmioty w naturalny sposób gromadzone z biegiem lat w mieszkaniu, stanowiące bezpośrednie świadectwo życia swych właścicieli. Zaletą zasobów była ich różnorodność: meble, dzieła sztuki, zbiory biblioteczne, dokumenty rękopiśmienne: korespondencja, fotografie, zaproszenia, programy teatralne – kolekcja do roku 2010 właściwie niewykorzystana przez badaczy.

Z uwagi na dość skomplikowane losy spuścizny po Zofii i Zdzisławie Jachimeckich² kwerenda musiała objąć również inne zbiory archiwalne, szczególnie te przechowywane w bibliotekach Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, Archiwum Teatru im. Juliusza Słowackiego oraz Archiwum Narodowego. Warto dodać, że z powodu znacznego rozproszenia dokumentów, część materiałów udało się przebadać dzięki uprzejmości antykwariuszy krakowskich, udostępniłi oni bowiem także dokumenty oferowane na aukcjach antykwarycznych w latach 2012-2013³.

Materiały, które posłużyły do opracowania biografii Zofii Jachimeckiej, są dość nietypowe. Poza obszernym zbiorem osobistej korespondencji pomiędzy Zdzisławem Jachimeckim a Zofią Godzicką z lat 1901-1906, w większości dotyczą kontekstu. Po roku 1906 dokumenty odnoszące się do życia osobistego Jachimeckiej są raczej nieliczne. Charakterystyczną cechą tych materiałów jest wyraźny akcent położony na tematach estetycznych, z niemal całkowitym brakiem typowych dla korespondencji prywatnej opisów indywidualnych przeżyć czy osobistych opinii. Mamy sporo informacji na temat najbardziej banalnych szczegółów codzienności, którym towarzyszy wymiana poglądów na tematy z rejestru wysokiego: o dziełach sztuki, koncepcjach filozoficznych, postawach

¹ *Księgozbiór im prof. Zdzisława Jachimeckiego*. Część zbioru od roku 1999 jest przechowywana jako depozyt w Bibliotece Jagiellońskiej.

² Losy kolekcji *Księgozbiór im prof. Zdzisława Jachimeckiego* opisałam szczegółowo w artykule: *Z dziejów Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” 2012, nr 5, s. 213-231.

³ Rękopisy te zostały zakupione przez Bibliotekę Jagiellońską na aukcjach antykwarycznych, obecnie w opracowaniu.

estetycznych. Szczególnie z listów Zofii bardzo niewiele dowiadujemy się na temat jej indywidualnych przeżyć oraz poglądów na dziedziny życia ze sztuką niezwiązane. Jachimecka nie poświęca w listach większej uwagi swojej osobie. Badacz zmuszony oglądać jej postać w zwierciadłach opinii i odczuć świadków, niemal pozbawiony jest oparcia, jakim byłoby jej bezpośrednie świadectwo.

W zachowanych listach mamy ponadto do czynienia z brakiem równowagi ilościowej pomiędzy korespondencją autorstwa Zofii Jachimeckiej a tą do niej adresowaną. W zbiorze archiwalnym, zgromadzonym w jej mieszkaniu, jest to wprawdzie naturalne, jednak wyraźnie większa liczba listów, których była adresatką, powoduje, że obraz relacji pomiędzy nią a nadawcami nie jest pełny i pozostawia szerokie pole do dalszych badań, z wykorzystaniem materiałów wciąż czekających na odnalezienie i opracowanie.

Wzmianki o Jachimeckiej w literaturze wspomnieniowej są obfite i ciekawe, choć do pełnego obrazu brakuje świadectw osób Zofii Jachimeckiej naprawdę bliskich. Oprócz listów, nie zachowały się prawie żadne obserwacje na jej temat ze strony męża, nie mamy żadnych spisanych wspomnień ani opinii członków rodziny – nie ma zatem dokumentów, które ukazywałyby Jachimecką widzianą oczami najbliższych, a także mówiły cokolwiek o panujących relacjach w tym gronie. Ostatnim świadkiem jej codzienności była bratowa, Anna Ciećkiewicz-Godzicka⁴. W ostatnich latach życia otaczała ona Zofię opieką, a także darzyła prawdziwą przyjaźnią.

Źródła przynoszą ogromną ilość informacji na temat działalności zawodowej Zofii Jachimeckiej – szczególnie podkreślić należy obfitość archiwaliów dotyczących, najogólniej rzecz ujmując, jej przekładów dla teatrów. W pierwszym rzędzie wymienić trzeba kolekcję rękopisów przekładów, będących jednym ze składników *Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego*. Istotnym źródłem wiedzy na ten temat są także recenzje publikowane w prasie codziennej, ich odnalezienie i analiza były jedną z najbardziej wymagających czynności przy przygotowaniu niniejszej pracy. Konieczne okazało się również zrekonstruowanie okoliczności inscenizacji przekładów, uściślenie dat, odtworzenie obsad. Stanowiło to pewne wyzwanie, zważywszy na skalę działalności przekładowej Zofii Jachimeckiej, autorki tłumaczeń przeszło stu utworów dramatycznych.

Praca niniejsza w większym stopniu przybliży więc dzieło życia Zofii Jachimeckiej, niż pozwala ją samą poznać. Rygor naukowego dyskursu ograniczał swobodę spekulacji, tak więc snucie odautorskich hipotez zostało zawężone do niezbędnego minimum. Na temat jej osobowości i przeżyć wiemy wciąż jeszcze zbyt mało, dlatego praca ta może stanowić jedynie przyczynek do dalszych badań nad tym zagadnieniem.

⁴ Anna z Ciećkiewiczów Godzicka, żona Jana Godzickiego, młodszego z przyrodnych braci Zofii Jachimeckiej. Zmarła w roku 2019.

Z powodu teatralnych zainteresowań bohaterki niniejszej biografii dziełem podstawowym dla nakreślenia kontekstu są książki Stanisława Marczaka-Oborskiego: *Teatr polski 1918–1939* oraz *Teatr polski 1918–1965*. Prace te dają kompletny obraz życia teatralnego tych czasów, dostarczają ważnych szczegółów o postaciach i instytucjach teatralnych, a także o mechanizmach ich funkcjonowania.

Równie istotne znaczenie miało zapoznanie się z opracowaniami dotyczącymi historii literatury włoskiej, ze szczególnym uwzględnieniem dramatu i teatru. Wyniki najnowszych ustaleń badawczych w tym obszarze prezentuje wydany w roku 2008 tom drugi *Historii teatru i dramatu włoskiego* autorstwa Moniki Gurgul, obejmujący okres od XIX do XXI wieku. Pomocne były również i starsze opracowania: *Historia literatury włoskiej* Józefa Heisteina z roku 1987, a przede wszystkim wydana w roku 1999 *Storia del teatro italiano 1900–1945* Luciana Bottoniego, także znakomite prace Lesława Eustachiewicza o twórczości Luigiiego Pirandella. Wartościową lekturą była również analiza autorstwa Joanny Zając, która podjęła się porównania twórczości dwóch najwybitniejszych dramaturgów włoskich przełomu wieków: Luigiiego Pirandella i Gabriela d'Annunzia.

Pomimo zbyt małego, moim zdaniem, zainteresowania badaczy Krakowem *fin de siècle'u*, literatura przedmiotu daje dobrą podstawę wyjściową do badań. Przede wszystkim za sprawą dwóch monumentalnych ujęć syntetycznych. Historię miasta Krakowa rzetelnie i bardzo starannie opisuje sześciotomowy cykl *Dzieje Krakowa*, pod wspólną redakcją Janiny Bieniarzówny i Jana Małeckiego. Publikację cyklu krakowskie Wydawnictwo Literackie rozpoczęło w roku 1979, a zakończyło w roku 2004, kiedy to ukazał się tom VI, opisujący Kraków powojenny. Autorzy, wybrani spośród najwybitniejszych uczonych, specjalistów i miłośników historii Krakowa, przygotowali kompendium najważniejszych faktów i aspektów historii miasta, w znakomity sposób wyważając proporcje ich szczegółowości z syntetycznym spojrzeniem na całość procesów dziejowych.

Drugim fundamentalnym, również wielotomowym, opracowaniem jest publikacja *Dzieje teatru w Krakowie*, przygotowana pod redakcją Jana Michałika. Do chwili obecnej ukazało się osiem woluminów, opisujących losy teatru krakowskiego od 1781 do wybuchu drugiej wojny światowej. Najważniejszym źródłem stanowiącym wsparcie w niniejszej pracy okazał się tom VI, autorstwa Diany Poskuty-Włodek dotyczący lat międzywojennych.

Obie wyżej wymienione prace mają ogromną wartość jako doskonale przygotowane ujęcia syntetyczne, jednak ich najwcześniej wydane tomy prezentują stan badań z końca lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Podobnie opracowania zagadnień szczegółowych. Pierwsze wydanie pracy, analizującej rozwój urbanistyczny miasta na przełomie wieków, *Jak powstał nowoczesny Kraków* Jacka Purchli, miało miejsce w roku 1979. Również ukazująca się od połowy

lat siedemdziesiątych, nakładem Wydawnictwa Literackiego, seria *Cracoviana*, na którą złożyło się kilkadziesiąt prac różnych rozmiarów i o różnym stopniu szczegółowości, opisujących poszczególne aspekty historii miasta, prezentuje stan wiedzy z tamtego czasu. Ostatnie publikacje serii przygotowane zostały do druku jeszcze przed rokiem 1989. *Ogrody Krakowa* Barbary Stępniewskiej, *Muzyka w okupowanym Krakowie* Stanisława Lachowicza czy ściśle naukowa w charakterze praca Ireny Homoli-Skąpskiej *Kwiat społeczeństwa* – przybliżająca strukturę społeczną i zarys położenia inteligencji krakowskiej na przełomie wieków, a także kilkadziesiąt innych, pozwalają na zapoznanie się ze szczegółowymi aspektami dziejów miasta. Prace prezentujące stan zachowanych źródeł, jak przykładowo *Właściciele domów w Krakowie na przełomie XIX i XX w. Z badań nad dziejami Krakowa* Kazimierza Karolczaka (1987), czy prace badaczy związanych z krakowskim oddziałem Archiwum Narodowego, niestety nie są szerzej rozpowszechniane, trudno dostępne nawet w specjalistycznych bibliotekach, trafiają prawie wyłącznie do rąk zainteresowanych tematem naukowców. W ostatnich dwóch dekadach prawie wcale nie ukazywały się szczegółowe opracowania w formie książkowej. Półki księgarskie wypełniały publikacje popularne, przygotowywane z myślą o turystach, lub prace o charakterze na poły tylko naukowym, jak książka *Salony krakowskie* Anny Gabryś, która wprowadza bazuje na ciekawym materiale źródłowym, ale zawiera sporo błędów i nieścisłości. Jest to zatem kolejny argument na poparcie tezy, że studia nad historią kultury krakowskiej przełomu wieków trzeba podjąć na nowo i zachęcić do nich szersze grono – trudno bowiem nie dostrzec poważnej luki pokoleniowej w badaniach w tym obszarze.

Oprócz luki pokoleniowej, problemem studiów nad historią i kulturą Krakowa jest również pewne specyficzne uogólnianie obszarów badawczych. Mimo że cykl *Cracoviana* obok serii pierwszej, poświęconej zabytkom, miał również serię drugą, zatytułowaną *Ludzie i Wydarzenia*, uwaga autorów skupiona była wyraźnie na tym drugim członie podtytułu. Liczba powstających w ostatnich dwu dekadach biografii postaci związanych z Krakowem była i jest, niestety, skromna.

Na osobną wzmiankę zasługuje rola literatury wspomnieniowej w przygotowaniu pracy. Szczęśliwie się złożyło, że od połowy lat pięćdziesiątych XX wieku pojawiło się kilka inicjatyw wydawniczych, mających na celu zachęcenie do spisywania wspomnień żyjących jeszcze wówczas przedstawicieli środowiska artystycznego, tworzących w czasach Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego. W ciągu kilkunastu lat ukazało się kilkadziesiąt książek wspomnieniowych autorstwa wybitnych twórców, wśród nich również przyjaciele Zofii Jachimeckiej: Jerzego Leszczyńskiego, Wiktora Biegańskiego, Zygmunta Leśnodorskiego. Oprócz tego w 1957 roku ukazał się *Kopiec wspomnień*, zbiór szkiców autobiograficznych postaci bezpośrednio związanych z Krakowem, na kartach którego Zofia Jachimecka wymieniana jest wielokrotnie. Obszerne

pamiętniki Jadwigi Mrozowskiej⁵ pozwoliły poznać atmosferę krakowskiego młodopolskiego teatru, wspomnienia Ireny Krzywickiej⁶ przybliżyły międzywojenną literacką i teatralną Warszawę, Stefana Grzybowskiego i Karola Estreichera – Uniwersytet Jagielloński i jego środowisko. Wszystkie te pozycje w jakiś sposób poszerzają perspektywę, przybliżają wiele faktów istotnych dla odtworzenia realiów epoki. Najbardziej bezpośrednie świadectwo dotyczące postaci Zofii Jachimeckiej przynoszą pamiętniki krakowskiego pisarza Henryka Voglera⁷, który w obszernej trzytomowej autobiografii, obok cennych informacji faktograficznych, umieszcza także bezpośrednie i oryginalne obserwacje na temat jej osobowości. Na uwagę zasługuje również beletryzowana autobiografia Magdaleny Samozwaniec *Maria i Magdalena*. Co prawda, w odniesieniu do jej wiarygodności dokumentacyjnej, a szczególnie interpretacyjnej, trzeba zachować spory dystans, jednak obrazowa narracja wiele mówi o atmosferze, realiach i obyczajowości Krakowa z czasów dzieciństwa i młodości Zofii Jachimeckiej.

Kolejnym cennym źródłem są wydane w ostatnim czasie opracowania biograficzne. Przede wszystkim trzytomowa biografia Karola Szymanowskiego autorstwa Teresy Chylińskiej, edytorki i autorki opracowania zawierającego korespondencję kompozytora oraz równie monumentalne dzieło Hanny Kirchner o życiu Zofii Nałkowskiej. Pozycje te, obok swej obiektywnej wartości poznawczej, prezentują również dwie odmienne od siebie, ciekawe koncepcje opracowania biografii wybitnego artysty.

Nie można pominąć również dzienników i korespondencji postaci osobiście znających Zofię Jachimecką, szczególnie rękopiśmiennych zapisków wojennych Magdaleny Samozwaniec, dzienników Zofii Nałkowskiej, wspomnień Zofii z Wakulskich Przybylskiej czy korespondencji Zygmunta Nowakowskiego.

Nie sposób w powyższym zestawieniu umieścić wszystkich pomocnych przy pisaniu pracy publikacji. W toku pięcioletnich studiów było ich wiele. Konieczne okazało się zapoznanie z podstawowymi lekturami z zakresu teatrolologii, historii oraz teorii literatury, historii i teorii muzyki, a także publikacji pośrednio związanych z tematem. Niejednokrotnie niezbędne było krytyczne odniesienie do zawartości źródeł, przynoszących informacje wymagające bardziej zaawansowanej analizy. Zwłaszcza dotyczyło to wszelkiego rodzaju zestawień (przykładowo w opracowaniu *Dramat obcy w Polsce 1765–1965. Premiery, druki, egzemplarze* pod redakcją Jana Michalika), w których, z uwagi na monumentalne założenia badawcze, nie sposób było nie znaleźć pewnych nieścisłości.

⁵ J. Mrozowska, *Słoneczne życie*, Kraków 1974.

⁶ I. Krzywicka, *Wyznania gorszycielki*, Warszawa 2013.

⁷ H. Vogler, *Autoportret z pamięci*, t. 3, Kraków 1981.

Przygotowanie dysertacji wymagało dokładnego przebadania odnalezionych źródeł, dokonania analizy treści oraz próby rekonstrukcji przebiegu zdarzeń podstawie informacji źródłowych. Poniższa refleksja w dużym stopniu wspiera się na szeroko zakreślonych kontekstach. Na ich tle przedstawione zostały fakty z życia i działalności Zofii Jachimeckiej. Jakkolwiek materiał źródłowy wykorzystany w pracy jest obszerny, a kwerendy przeprowadzone zostały z najwyższą starannością, możliwe, że uda się jeszcze odnaleźć nowe informacje poszerzające bądź uściślające dotychczasowe ustalenia. Odnalezienie i usystematyzowanie informacji, zawartych w dokumentach dotychczas nieprzebadanych, jak dotąd niemających okazji przedostać się do świadomości publicznej, to – w moim przekonaniu – nader istotny aspekt podjętego wysiłku naukowego. Być może też zachęci to innych do dalszych badań nad kulturą dawnego Krakowa.

Na koniec chciałabym wyrazić ogromną wdzięczność wobec osób, bez pomocy których nie powstałaby niniejsza praca. Przede wszystkim dziękuję Promotorowi, profesorowi Stanisławowi Kryńskiemu, i pracownikom Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, dr Karolinie Grodziskiej – dyrektor Biblioteki PAU/PAN w Krakowie, pracownikom Działu Rękopisów za wszechstronną pomoc w prowadzonych badaniach archiwalnych. Szczególne podziękowania należą się również pani Janinie Warzesze z Polskiego Wydawnictwa Muzycznego, dzięki której udało się odtworzyć dzieje spadku po Zofii Jachimeckiej, dr hab. Dianie Poskucie-Włodek z Archiwum Teatru im. Juliusza Słowackiego, dr Agacie Wolskiej z Archiwum Parafii Mariackiej, pracownikom Biblioteki Jagiellońskiej oraz moim Najbliższym za okazane wsparcie i cierpliwość.

Współczesna twórczość literacka i życie teatralne wydają się daleko odbiegać od estetyki, programów, ideałów i wartości Młodej Polski. Nierzadko spotykamy się z autorytatywnymi opiniami literaturoznawców czy krytyków, iż sztuka tych czasów jest już dzisiaj martwa. Muzykolog musi oczywiście temu stwierdzeniu gorąco zaprzeczyć. Epoka owa zrodziła bowiem talenty Karłowicza i Szymanowskiego, których muzyka ciągle przemawia żywo do kolejnych pokoleń słuchaczy.

Praca Marii Porębskiej przynosi barwny jej opis – ukazuje promieniowanie modernistycznej aury w latach międzywojennych, wreszcie zmierzch. Zofia Jachimecka w całym stylu swej postaci i swojej działalności była jej żywym obrazem. W czasach młodości kobieta nowoczesna, wyzwolona, jak mawiano wówczas sawantka, stopniowo coraz bardziej ceniona tłumaczka, pod koniec życia stała się swoistą ikoną czasu *fin-de-siècle'u* w dziejach Krakowa.

Rozprawa ożywia i przybliża tę postać. Dzieje się to dzięki warsztatowi historycznemu i pisarskiemu jej autorki. Ów warsztat odznacza się umiejętnością przedstawienia szerokiej panoramy historycznej, kulturowej i socjologicznej, jak i sztuką charakterystyki psychologicznej i środowiskowej głównych postaci, a przy tym wszystkim żywym stylem i prawdziwym talentem literackim.

Z recenzji prof. dr. hab. Leszka Polonego

Celem serii „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, których podstawą są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

<https://akademicka.pl>

